

Asia Valokuva , asetelma

Hakija A ry

Annettu 21.1.1994

Tiivistelmä *Ruokatoimittajien suunnittelemat ja toteuttamat ruoka-annokset ja asetelmat eivät yleensä saa tekijänoikeussuojaa. Sen sijaan niiden valokuvaajalle syntyy oikeus valokuvaan, koska oikeus valokuvaan koskee kaikkia valokuvia. Valokuvan suoja ei koske kuvan aihetta tai kohdetta vaan ainoastaan oikeutta määrätä valokuvasta.*

SELOSTUS ASIASTA

Ruokatoimittajien yhdistys A, jäljempänä A ry, on 7.6.1993 päivätyllä kirjeellä pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa ruokakuvien tekijänoikeudellisesta asemasta.

Lausuntopyynnössä todetaan, että ruokatoimittaja luo ruokakuvaa tehdessään ainutkertaisen teoksen. Teoksen suunnittelu ja toteutus ovat täysin kyseisen henkilön vastuulla. Yleensä toimittaja suunnittelee ja toteuttaa kuvan omaa lehtijuttuaan varten. Joskus kuva tehdään tilaustyönä mainonnan tarpeisiin. Toimittaja suunnittelee kuvausruoat ja -asetelmat siten, että kuva vahvistaa kirjoitetun artikkelin sanomaa ja viestii jutun henkeä ja toimittajan tavoittelemaa tunnelmaa. Kuvattavien asetelmien tekeminen edellyttää sommittelutaitoa sekä hyvää värien ja muotojen tajuja. Työtä voi verrata lavastajan työhön.

Ennen ruokakuvan ottamista suunnitellaan elementit, joista halutunlainen kokonaisuus rakentuu. Sen jälkeen seuraa käytännön toteutus. Toimittaja valmistaa kuvaa varten kehittelemänsä ja kokeilemansa ruoat, hankkii kuvausrekvisiitan (liinat, astiat, ruoka-aineet, somisteet, usein jopa tuolit, pöydän yms.) ja rakentaa asetelman laatimansa luonnoksen tai suunnitelman mukaan yksityiskohtia myöten omin käsin. Vasta tässä vaiheessa alkaa kuvaajan osuus. Valokuvaaja saattaa ehdottaa asetelmaan valaistuksen tai tekniikan vaatimia muutoksia, mutta asetelman hienosäädöstenkin vastaa viime kädessä ruokatoimittaja. Onnistunut ruokakuva syntyy kädentaidosta ja luovuudesta. Tälle työn lopputulokselle toimittajat haavevat tekijänoikeutta.

Lopuksi lausuntopyynnössä todetaan, että tällä hetkellä lopputuloksen luonut tekijä ei saa useimmissa tapauksissa korvausta kuvamyynnistä. Kaikki saadut myyntitulot jäävät kuvaajalle, joka ei ole osallistunut teoksen luomiseen, vaan ainoastaan sen tekniseen ikuistamiseen. A ry:n mielestä kyseessä on selkeä epäkohta, ja se pyytää tekijänoikeusneuvoston lausuntoa saadakseen tekijänoikeuspalkkiot oikeudenmukaisiksi ruokateoksia koskevassa kuvamyynnissä.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt asian ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeussuoja

Tekijänoikeuslain (404/61) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Tekijänoikeussuojan edellytyksenä on, että tuote on itsenäinen ja omaperäinen, jolloin sen katsotaan yltyvän teostasoon. Suojan edellytyksenä ei ole muita vaatimuksia. Käytännössä teostasovaatimuksen katsotaan täyttyvän, jos kukaan muu kuin tekijä itsenäisesti työhön ryhtyessään ei voisi päätyä samanlaiseen lopputulokseen tekijän kanssa.

Tekijänoikeus suojaa teoksen ilmenemismuotoa, mutta ei jotakin aihetta tai ideaa sellaisenaan. Tekijänoikeuslaissa on esimerkkiluettelo suojattavista teostyypeistä, mutta lain mukaan teos voi ilmetä myös muulla tavalla. Valokuvan oikeussuojasta säädetään kuitenkin erillisessä oikeudesta valokuvaan annetussa laissa (405/61), jäljempänä valokuv laki.

Teostasovaatimus vaihtelee käytännössä eri teostyyppien osalta. Kirjallisten teosten ja kuvataiteen tuotteiden teostasovaatimus on käytännössä varsin alhainen, kun taas taideteollisuuden tuotteiden ja taidekäsitöiden teostasovaatimus on korkea ja ne jäävät usein tekijänoikeussuojan ulkopuolelle. Tällaisia tuotteita ovat esimerkiksi astiat, valaisimet ja huonekalut. Myös lainvalmistelutöissä on edellytetty, että taideteollisuuden ja taidekäsityön tuotteiden osalta itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset olisi asetettava verraten korkealle ja ettei "ehdotettu laki koskisi jostaista tuotetta, jota kansantajuisesti voidaan sanoa taiteelliseksi käyttöesineeksi, vaan taideteollisuuden ja taidekäsityön tuote tulisi osalliseksi lain suojasta vain sillä yleisellä edellytyksellä, että sitä, käytännöllisestä tarkoituksesta huolimatta voidaan pitää taiteellisena teoksena" (komiteamietintö 1953:5, s.45).

Tekijänoikeussuojan kannalta ongelmallisia ovat erilaiset asetelmat ja sommitelmat. Laki ei sulje niitä suojan ulkopuolelle, mutta käytännössä ne eivät kuitenkaan yleensä saa suojaa, koska asetelmat harvoin ilmentävät sellaista persoonallista luomistyötä, etteikö joku muu kuin tekijä saattaisi päätyä samanlaiseen asetelmaan.

Tekijänoikeussuojan kannalta ei ole merkitystä sillä, millaisesta aineesta esimerkiksi kuvataiteen tuote, kuten veistos, on valmistettu. Siten esimerkiksi ruoka-aineista voidaan valmistaa tekijänoikeussuojaa nauttivia taideteoksia. Ratkaisevaa on, ovatko ruoka-aineista tehdyt taideteokset niin itsenäisiä ja omaperäisiä muodoltaan, että ne yltyvät teostasoon.

Tekijänoikeus tuottaa tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tietyin rajoituksin yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutettuna. Tekijä voi siirtää nämä taloudelliset oikeutensa toiselle, esimerkiksi juridiselle henkilölle.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään lain 3 §:ssä. Tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai se kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi pykälässä kielletään teoksen muuttaminen tekijän taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla tai teoksen saattaminen yleisön saataviin sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Oikeus valokuvaan

Valokuvalain 1 §:n mukaan valokuvaajalla on tietyin rajoituksin yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta muuttamattomana tai muutettuna valmistamalla siitä kappaleita sekä näyttämällä sitä julkisesti.

Oikeus valokuvaan kuuluu sille, joka on valmistanut valokuvan. Valokuvaajana pidetään henkilöä, joka on käsitellyt kameraa ja laukaissut sen. Valokuvaaja ratkaisee esimerkiksi kuvakulman, rajauksen, käytettävän filmilaadun, kuvan syväterävyyden ja valaistuksen, eli päättää yksityiskohtaisesti miten ja millä tavalla kuva otetaan. Sen sijaan kuvaukseen liittyvistä teknisistä järjestelyistä huolehtiminen ja kuvauksen kohteen järjestäminen ei tuota oikeutta valokuvaan.

Valokuvalain mukaan suojaa saavat kaikki valokuvat. Valokuvien ei siis tarvitse suojaa saadakseen yltyä teostasoon. Oikeus valokuvaan suojaa valokuvia sellaisenaan, mutta ei valokuvan kohdetta tai aihetta. Useimmat valokuvaajat saavat siten kuvata samaa kohdetta. Sen sijaan valokuvaajan ottamasta valokuvasta ei saa valmistaa kappaletta ilman valokuvaajan suostumusta, koska valokuvalain 1 §:ssä tarkoitettu valokuvan kappaleen valmistaminen kuuluu valokuvaajan yksinoikeuden piiriin.

Valokuvaajan moraalisisistä oikeuksista säädetään valokuvalain 2 §:ssä. Sen mukaan valokuvaaja on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun valokuvasta valmistetaan kappale tai kuvaa näytetään julkisesti. Lisäksi pykälässä kielletään kuvan muuttaminen siten, että kuvan valmistajan arvoa valokuvaajana loukataan, tai valokuvan näyttäminen julkisesti valokuvaajaa sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Valokuvalain 15 §:ssä säädetään valokuvausoikeuden luovutuksesta. Oikeus valokuvaan voidaan luovuttaa kokonaan tai osittain. Valokuvan kappaleen luovutukseen ei sisälly valokuvaa koskevan oikeuden luovutusta.

Lain 15 §:n 2 momentissa säädetään tilatusta valokuvasta. Milloin valokuva valmistetaan tilauksesta, oikeus valokuvaan siirtyy tilaajalle, jollei toisin ole nimenomaan sovittu. Valokuvaaja saa kuitenkin yleiseen tapaan panna kuvan näytteille mainostarkoituksessa, mikäli tilaaja ei sitä kiellä. Säännöksessä tarkoitettua tilaussopimuksesta on kysymys, kun valokuvaaja on saanut toimeksiannon kuvata jotakin. Sen sijaan työsuhteessa valmistetut valokuvat eivät kuulu tilattujen kuvien joukkoon sikäli kuin on kysymys valokuvaajan ja hänen työnantajansa välisestä suhteesta, vaan oikeus tällaisiin valokuviin määräytyy työsuhteen ehtojen perusteella.

Ruokasommitelmien tekijänoikeudellinen suoja

Tekijänoikeusneuvostolle on toimitettu runsaasti erilaisia ruokakuvia. Vaikka kuvissa olevat ruoat ja asetelmat rekvisiittoineen ovat erittäin näyttäviä ja visuaalisesti kauniita, ne eivät yllä teostasoon. Ne eivät ilmennä sellaista persoonallista luomistyötä, etteikö joku toinen voisi vastaavaan työhön ryhtyessään päätyä samanlaiseen lopputulokseen.

Ruoka-annosten ja sommitelmien mahdollisesta suojasta on erotettava ruoka-aineista valmistettujen taideteosten suoja. Ne voivat saada suojaa taiteellisina teoksina samoin edellytyksin kuin mistä tahansa muusta aineesta valmistetut taideteokset. Tekijänoikeusneuvostolle toimitetussa aineistossa ei ole teostasoon yltäviä taideteoksia.

A ry on korostanut suurta työmäärää, jonka ruokien ja asetelmien suunnittelu ja toteutus vaativat. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, ettei työn määrällä sinänsä ole merkitystä varsinaisen tekijänoikeussuojan kannalta. Myöskään ruokien kehittäminen ei kuulu tekijänoikeussuojan piiriin.

Lausuntopyynnöstä ei käy ilmi ruokatoimittajan ja valokuvaajan saaman toimeksiannon luonne.

Jos valokuvaaja työskentelee työsuhteessa, siirtyvät oikeudet työnantajalle siinä laajuudessa kuin työnantajan normaali toiminta edellyttää. Vastaavasti, jos valokuvaaja toimii tilaussopimuksen perusteella tilaajan

lukuun, siirtyvät oikeudet tilaajalle valokuvalain mukaisesti, jollei toisin ole sovittu.

Yhteenveto

Ruokatoimittajien suunnittelemat ja toteuttamat ruoka-annokset ja asetelmat rekvisiittoineen eivät yleensä saa tekijänoikeussuojaa. Sen sijaan ruoka-aineesta valmistettu tuote voi saada tekijänoikeussuojaa taide-teoksena samoin edellytyksin kuin mistä tahansa muusta aineesta valmistetut taideteokset.

Oikeus valokuvaan koskee kaikkia valokuvia. Oikeus valokuvaan syntyy valokuvaajalle. Valokuvan suoja koskee oikeutta määrätä valokuvasta. Suoja ei koske kuvan aihetta tai kohdetta. Useimmat valokuvaajat saavat ottaa valokuvia samasta kohteesta.

Tilauksesta valmistetun valokuvan oikeudet siirtyvät tilaajalle, jollei toisin ole sovittu. Jos valokuvaaja toimii työsuhteessa, siirtyvät oikeudet työnantajalle tämän normaalitoiminnan edellyttämässä laajuudessa.